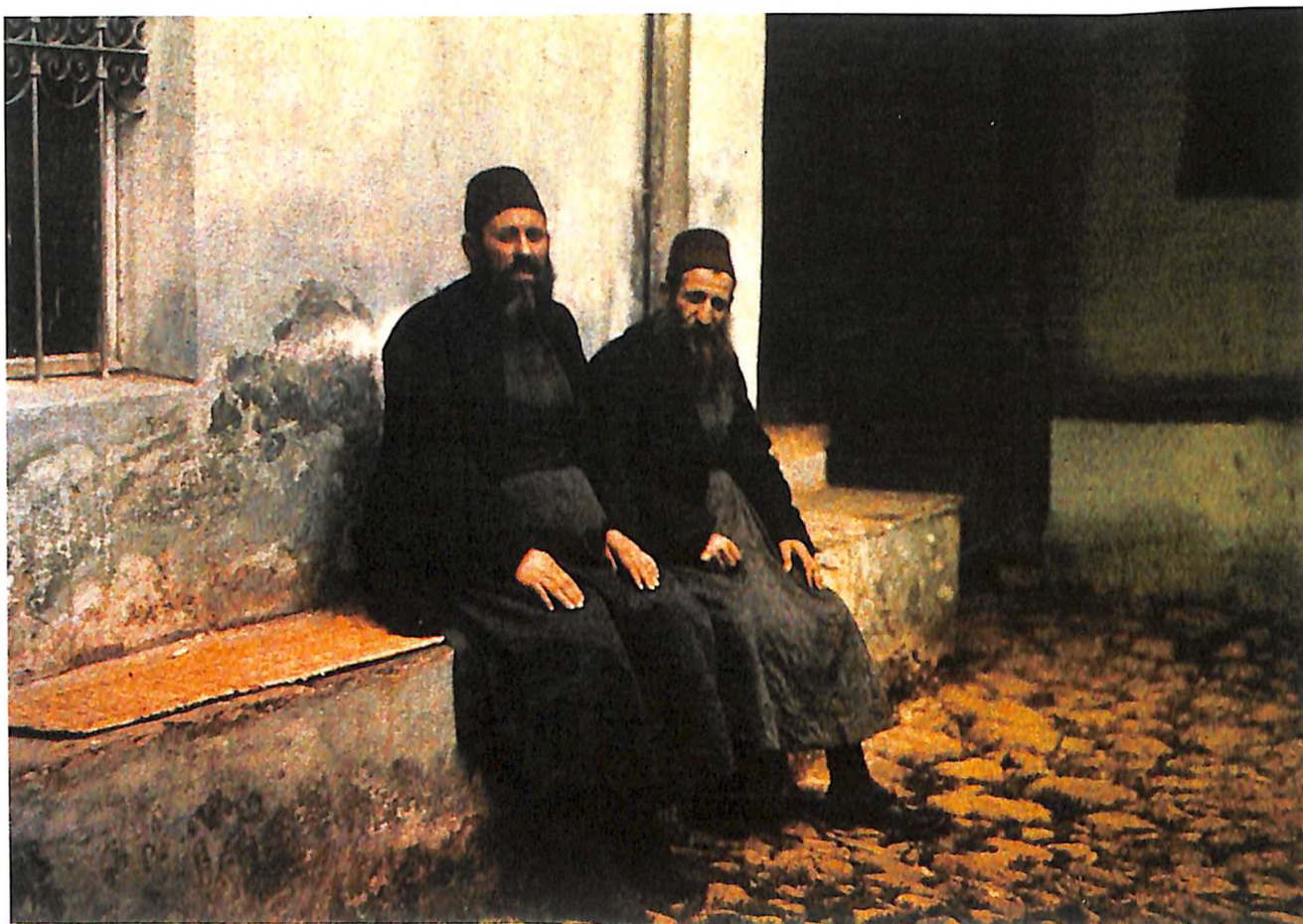
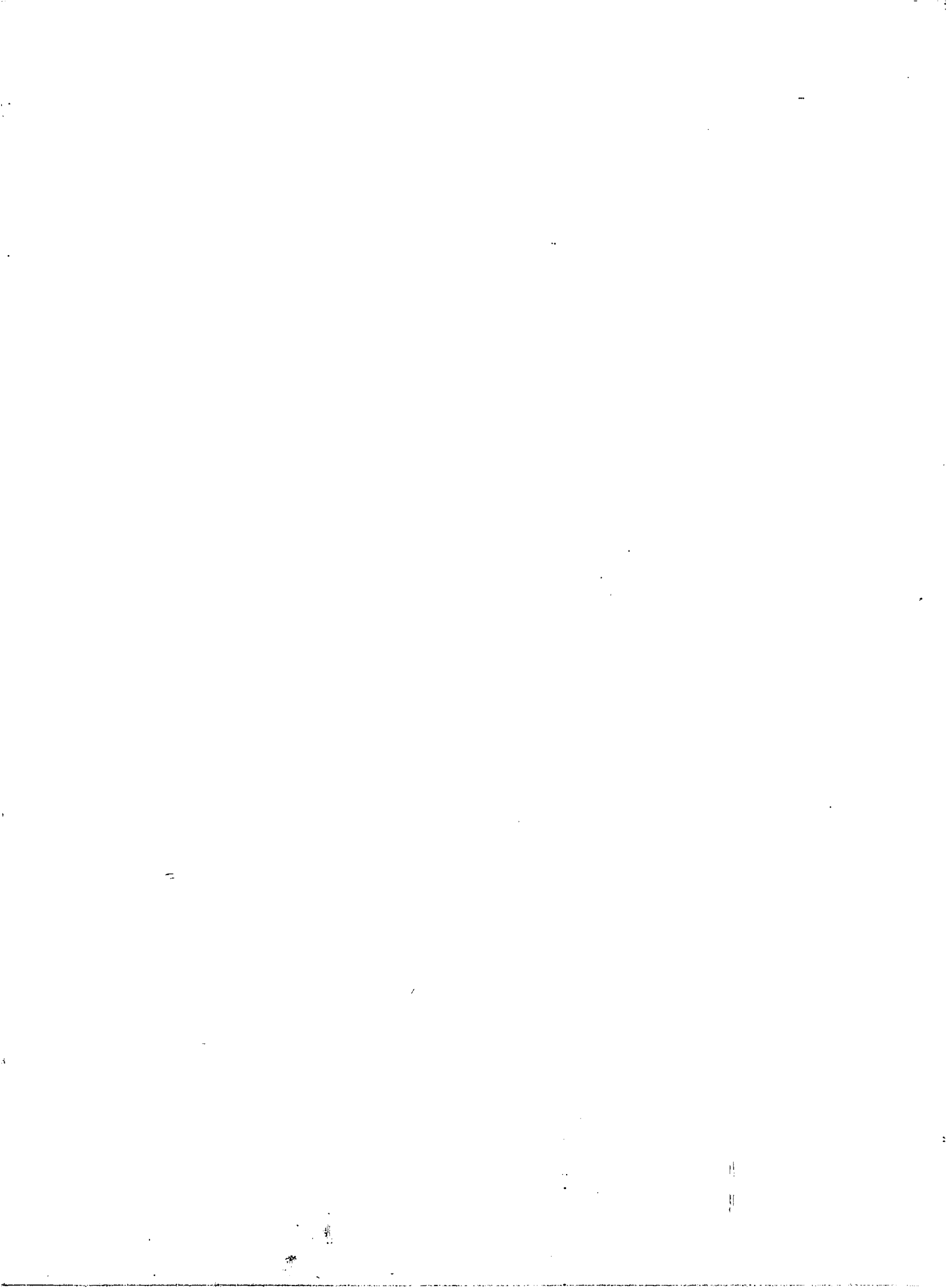

*ЕВРЕИТЕ THE JEWS
ВО IN
МАКЕДОНИЈА MACEDONIA*

*МУЗЕЈ НА ГРАД СКОПЈЕ MUSEUM OF THE CITY OF SKOPJE
СКОПЈЕ, 2011 SKOPJE, 2011*

МУЗЕЈ НА ГРАД СКОПЈЕ
СКОПЈЕ, 1994
МУЗЕИ НА МАКЕДОНИЈА
ЕВРЕИТЕ ВО МАКЕДОНИЈА

MUSEUM OF THE CITY OF SKOPJE
SKOPJE, 1994
MUSEUM OF MACEDONIA
THE JEWS IN MACEDONIA

*„Стотици години македонскиот и
еврејскиот народ живееле заедно како
браќа по неволи, маки и судбина...”*

*“For hundreds of years the Macedonian and
Jewish peoples have lived together as brothers
in misfortune, suffering and destiny...”*

Повик на Македонскиот ослободителен фронт
до еврејскиот народ во Македонија, 1942

Proclamation of the Macedonian Liberation Front
to the Jewish people in Macedonia, 1942

Изложба

Евреите во Македонија

Организација

**Музеј на град Скопје
Музеи на Македонија**

Одговорни уредници

**д-а Климе Коробар
Д-р Викторија Соколова**

Рецензенти

**Д-р Вера Вангели
Мориц Романо**

*Концепција за изложбата
и текстови во каталогот*

**Д-р Крсте Богоевски
Костадинка Васкова
Софка Јанчова
Марица Јовановска**

*Ликовна поставка и
дизајн на каталогот*

Фросина Зафировска, д-а

Реализација

Стручен оддел на МГС

Exhibition

The Jews in Macedonia

Organizers:

**Museum of City of Skopje
Museum of Macedonia**

Editors-in-Chief:

**Klime Korobar
Viktorija Sokolovska, Ph.D.**

Reviewers:

**Vera Vangeli, Ph.D.
Moric Romano**

*Exhibition Concept and
Text of Catalogue:*

**Krste Bogoevski, Ph.D.
Kostadinka Vaskova
Sofka Jancova
Marica Jovanovska**

*Exhibition Layout and
Catalogue Design:*

Frosina Zafirovska

Produced by:

**A Special Team of the Museum
of the City of Skopje**

Содржина

Contents

Воведен збор

Introductory Note

**Д-р Викторија Соколова
диа Клите Коробар**

**Viktorija Sokolovska, Ph.D.
Klime Korobar**

1.
*Евреите во Македонија од
најстари времиња до доаѓањето на
Османлиите на Балканот*

1.
*The Jews in Macedonia from the
Earliest Period up to the Arrival
of the Turks in the Balkans*

Д-р Крсте Богоески

Krste Bogoeski, Ph.D.

2.
*Евреите во Македонија во
периодот на Османлиите
(1371-1912)*

2.
*The Jews in Macedonia in the
Ottoman Period
(1371-1912)*

Д-р Крсте Богоески

Krste Bogoeski, Ph.D.

3.
*Евреите во Македонија
меѓу двете светски војни*

3.
*The Jews in Macedonia betwin
the Two World Wars*

**Костадинка Васкова
Софка Јанчова**

**Kostadinka Vaskova
Sofka Jancova**

4.
*Евреите во Македонија
во II Светска војна*

4.
*The Jews in Macedonia in
the Second World War*

Марица Јовановска

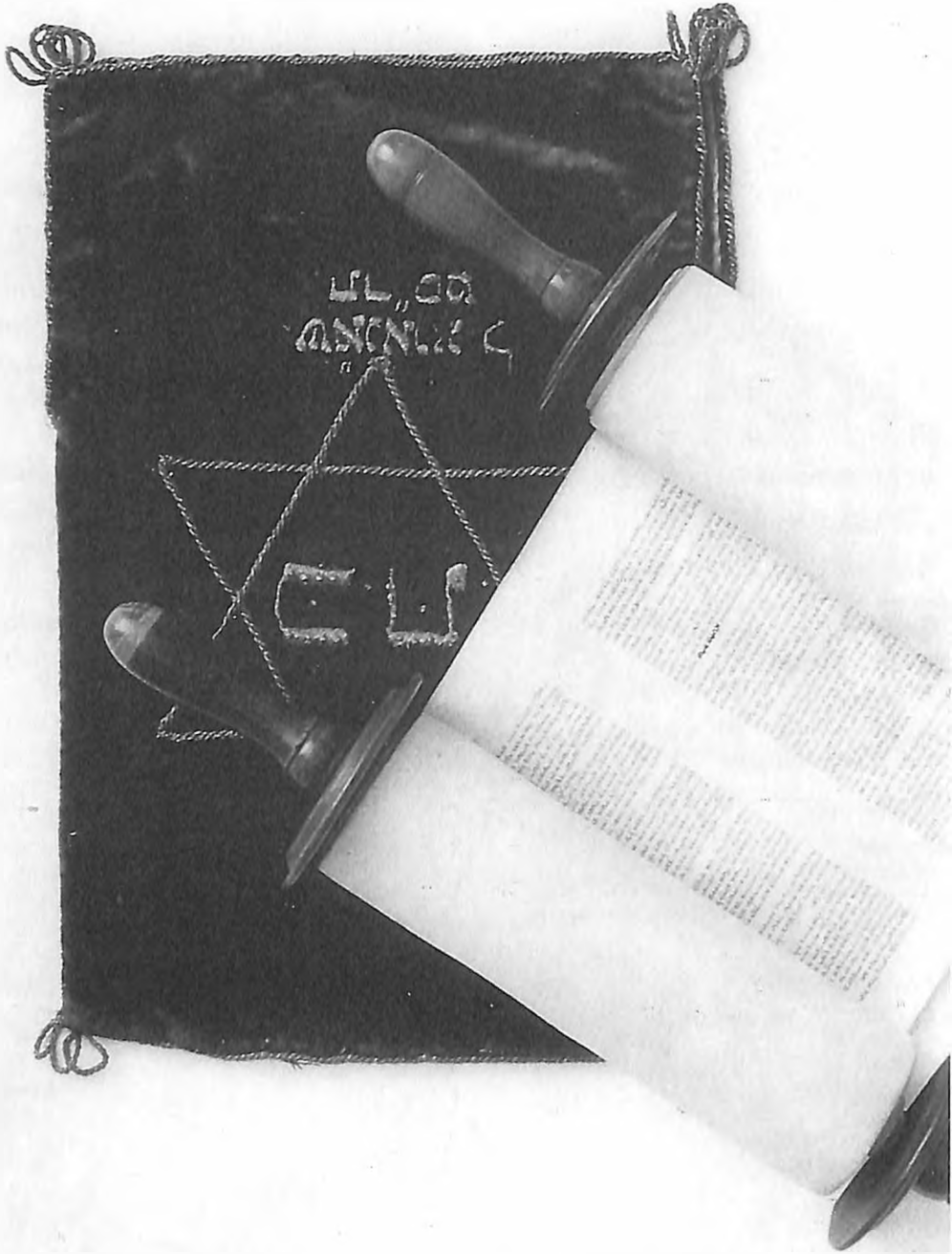
Marica Jovanovska

5.
*Евреите во Македонија
по II Светска војна*

5.
*The Jews in Macedonia after
the Second World War*

Костадинка Васкова

Kostadinka Vaskova

ТОРА, Мојсево петтоқнижие
TORAH, the Mosaic Law (Pentateuch)

Изложбата „Евреите во Македонија” и се презентира на јавноста со цел да ги обележи настаните врзани за прогонот на Евреите од Пиринејскиот полуостров и нивната депортација од Македонија во 1943 година во логорите на смртта.

Временскиот период што го опфаќа се движи од 332 година п.н.е. па до денес. Во својот историско – општествен развој, Македонија од дамнешни времиња, па и денес, била земја на чие тло се судрувале и заеднички егзистирале култури и цивилизации, врз чии цивилизациски придобивки гради своја сопствена култура. Токму трајното отпорничко и жилаво опстојување на Македонија низ вековите, ги фундаира темелите на денешната држава.

Во стопанскиот и културниот живот, Евреите имале значајно место на територијата на Македонија, помеѓу Евреите и Македонците се негувале пријателски односи, а во Македонија никогаш немало антисемитизам.

Изложбата е уште една потврда за соживогот на македоншот и еврејскиот народ.

The exhibition ‘The Jews in Macedonia’ is presented to the public to mark the events linked with the expulsion of the Jews from the Iberian Peninsula and the 1943 deportation of the Jews from Macedonia into the death camps.

The period covered ranges from the year 332 B.C. up to the present day. In its historical and social development from the earliest days up to this moment, Macedonia has been a land where different cultures and civilizations have come together and lived side by side. On this heritage Macedonia has built a culture of its own. The persistence and tenacity of this culture over the centuries has laid the foundations of the modern state of Macedonia.

In the economic and cultural fields, the Jews have occupied an important place in the territory of Macedonia, friendly relations have always been cherished between the Jews and the Macedonians and there has never been any anti-Semitism in Macedonia.

This exhibition is still another confirmation of the amicable co-existence between the Macedonian and the Jewish peoples.

ВОТИВНА РАКА, сребро, гравирана
VOTIVE HAND, engraved silver

1.

Евреите како народна и верска заедница потекнуваат од Месопотамија, од каде што пред повеќе илјади години почнуваат да се раселуваат низ различни делови на светот. Во Палестина доаѓаат пред две илјади години пред нашата ера и тука формираат сопствена држава. Поради туѓинските војувања и освојувања Евреите од Палестина се распрснуваат низ целиот свет, станувајќи народ без своја земја и своја татковина.

Првите доселувања на Евреи на Балканот датираат во VI век п.н.е., а позасилени по 332 година п.н.е. по заземањето на Палестина од Александар Македонски. Масовни населувања на Евреи на Балканот и во Македонија има од 140 година п.н.е., потоа по востанијата на Евреите во Палестина против Римјаните во 40 годп.не. и во I и II век. Евреите на територијата на Македонија се населувале по патот Виа Егнација (Охрид, Струга, Битола, Бер, Филипи, Стоби, Солун и други). За нивното постоење на овие простори сведочат повеќе остатоци, како на пример надгробниот споменик со името Аврам во Солун, 140 г.п.н.е., урнатите синагоги во Егина и Солун, II и I век п.н.е., Полихармосовиот храм во Стоби, III и IV век.

Евреите во Македонија живееле без конфликти со месното население, додека пак нивниот живот во рамките на Римското царство бил исполнет со конфликти. Во првите векови Византија имала негативен однос кон

The Jews as an ethnic and religious community originate from Mesopotamia, spreading to different regions of the world several thousands of years ago. They arrived in Palestine about the year 2000 B.C., where they established a state of their own. Owing to foreign military campaigns and conquests, the Jews of Palestine scattered all over the world, becoming a people without a homeland.

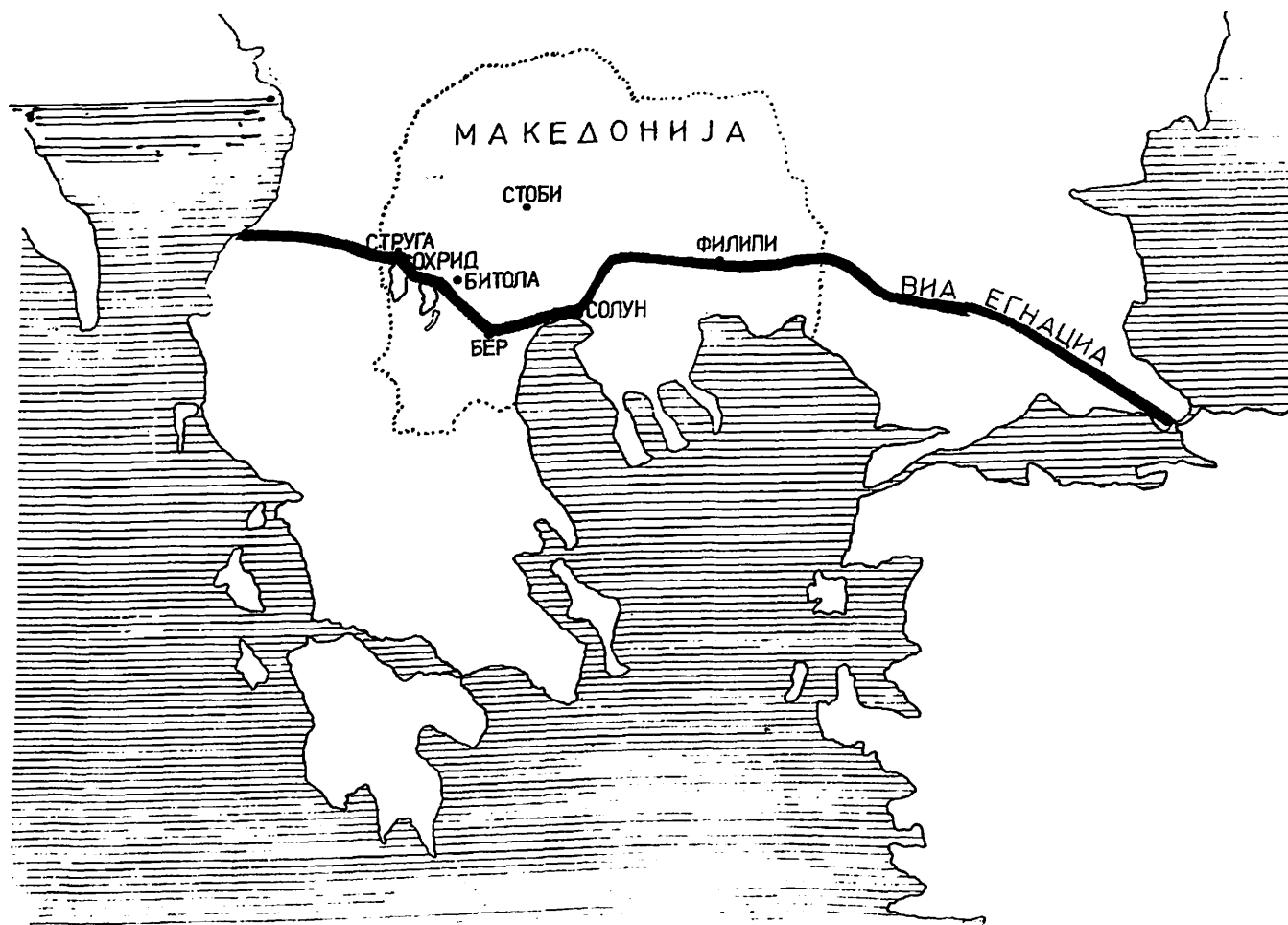
The first instances of Jewish migration to the Balkans date back to the 6th century B.C., and the number of such instances increased after 332 B.C., following the conquest of Palestine by Alexander the Great. There was mass migration of Jews to the Balkans and Macedonia starting from the year 140 B.C., which increased after the Jewish revolts in Palestine against the Romans in 40 B.C. and during the 1st and 2nd centuries A.D. The Jews who settled in the territory of Macedonia came along the Via Egnatia (Ohrid, Struga, Bitola, Ber, Philippi, Stobi, Salonika, etc.) Their presence in this region is confirmed by a number of remains, such as the tombstone bearing the name of Avram in Salonika, 140 B.C., the ruined synagogues in Aegina and Salonika, 1st century B.C. and 1st century A.D., and Policharmos's Temple in Stobi, 3rd and 4th centuries A.D.

The Jews in Macedonia lived without any friction with the local population, while their life within the Roman Empire was full of conflicts. In the first few centuries the Byzantine Empire adopted a hostile attitude towards the Jews, which can be seen from the measures taken

Евреите, што се гледа од преземените мерки за ограничување на нивните права, како што се оние на Теодосиј II и Јустинијан I. Походите на Норманите и на Крстоносците во XI, XII и XIII век им создале нови тешкотии на Евреите. Сепак, во однос на другите делови на Европа, во Византија тие имале подобар глетман, за што зборува нивното доселување на Балканот. Според Бенјамин Бен Јона де Тудела, кој престојувал во Македонија во 1170 година, Солун имал 500, Димитровица 20, Драма 120 еврејски семејства и слично. Во составот на византиската држава, но и во другите создадени држави на Балканот, Евреите нашле заеднички начин на соживот со Словените, при што и третманот од страна на властодршците бил еднаков спрема овие народни колективитети. На пример, тоа се гледа од Хрисовулата на српскиот цар

for restricting their rights, such as those under Theodosius II and Justinian I. The campaigns of the Normans and the Crusaders in the 11th, 12th and 13th centuries created new difficulties for the Jews. Yet, compared to other parts of Europe, their treatment in the Byzantine Empire was better, as confirmed by their migration to the Balkans. According to Benjamin Ben Jona de Tudela, who visited Macedonia in 1170, there were 500 Jews in Salonika, 20 in Dimitrovica, 120 in Drama, etc. The Jews found a way to co-exist amicably with the Slavs within the boundaries of the Byzantine Empire but also within the other established states in the Balkans where the rulers treated all ethnic groups equally. This is illustrated, for example, by the 1345 Chrysobull of the Serbian King Dusan, by which Jews from Zihna were bestowed on the Monastery of St. John of Prodrom (West Macedonia).

Македонија и еврејското доселување
Macedonia and Jewish Migration

Душан од 1345 година, со која на манастирот Св. Јован Продром (во Западна Македонија) му биле подарени Евреи од Зихна.

Еврејската култура дала силен придонес во општата култура на Македонија. Се смета дека и писменоста на Словените е поврзана со Евреите. Еврејската и македонската култура низ средниот век се дополнувале и си влијаеле. Бројни се истакнатите талмудисти и други учени луѓе од овие простори, меѓу кои се: Тобија Бен Елиезер од Костур со својата „Песикта Зутарта“, Меир Костурски, рабин од Охрид, кој во 1107 година го напишал делото „Меор Ејнаим“, потоа, Јуда Лев Мунг кој од XII век преминал во христијанство и станал архиепископ на Охридската архиепископија од 1108 до 1120 година, и други.

Jewish culture made a strong contribution to the culture of Macedonia in general. Slavonic literacy is believed to have been linked with the Jews. The Jewish and Macedonian cultures in the mediaeval period complemented and influenced each other. There were many prominent Talmudists and other learned men in these areas, including Tobias Ben Eliezer from Kostur and his 'Pesikta Zutarta', Meir Kosturski, a rabbi from Ohrid who wrote his 'Meor Ein-aim' in 1107, Juda Lev Mung who converted to Christianity in the 12th century and who later was Archbishop of the Ohrid Archbishopric from 1108 to 1120, etc.

Столб од Полихармосовата синагога во Стоби, III век

Column of Polichdrmos's Synagogue in Stohi, 3rd century

Апостол Павле, порано Шаул Атарси, т.е. Саул од Тарз, дошол во Македонија и во Синагогата во Солун држел проповеди

The Apostle Paul, formerly Saul Atarsi, i.e. Saul of Tarsus, came to Macedonia and preached in the Salonika Synagogue

Handwritten text in Hebrew script, likely a record of community meetings. The text is dense and covers most of the page, with some decorative elements at the bottom. The handwriting is in a traditional style, possibly from the late 19th or early 20th century. The page shows signs of age and wear, with some darkening and staining, particularly at the bottom.

ПИНКАС, записник од седници на еврејската општина во Скопје (1749-1912)
PINKAS, Minutes taken at meetings of the Jewish community in Skopje (1749-1912)

2.

По освојувањето на Македонија од страна на Турците кон крајот на XIV век, и Евреите што се наоѓале на овие простори влегле во составот на Османското царство. Низ целиот период на турско владеење животот на Евреите бил поднослив, иако и тие, како и останатите немуслиmani во Македонија, плаќале разни даноци, биле понижувани и биле сметани за второстепени граѓани. Овде Евреите не биле физички истребувани, како што било случај со нив во повеќеделови на Европа. Дури и одделни Евреи заземале истакнати места во централната турска власт, на пример, во крајот на XV и почетокот на XVI век Мојсеј Капсали бил хахам баша, член на Диванот, и го убедил Бајазид II (1481-1512) да ги прифати Евреите од Шпанија, потоа Мозес Хамон бил лекар на Сулејман Величествениот во XVI век.

Бројот на Евреите во Македонија се зголемува по нивното прогонување од Шпанија во 1492 година, при што најголема концентрација има во Солун – наречен „Мајка на Евреите“. По доселувањето на Евреите во Солун, по 1492 и 1498 година, во градот имало 30.000 Евреи, 44 синагоги, а постоеле кастиљанска, арагонска, толедска, сицилијанска, калабриска, кордовска, португалска, романиотска и

After the conquest of Macedonia by the Turks in the late 14th century, the Jews living in these areas found themselves within the framework of the Ottoman Empire. During the whole period of the Turkish rule the life of the Jews was tolerable, even though they, too, like all other non-Moslem inhabitants of Macedonia, had to pay various taxes, were humiliated and considered second-rate citizens. Here the Jews were not physically exterminated, as was the case in many parts of Europe. Some Jews even occupied prominent positions in the Turkish central authorities: for instance, at the end of the 15th and the beginning of the 16th centuries, Moses Kapsali was haham-basha, Member of the Divan, and convinced Bajazet II (1481-1512) to accept the Jews from Spain, and Moses Hamon was a physician of Suleiman the Magnificent in the 16th century, etc.

The number of Jews in Macedonia increased after their expulsion from Spain in 1492. The greatest concentration was to be found in the town of Salonika, called 'Mother of the Jews'. After the settlement of the Jews in Salonika, after 1492 and 1498, the town numbered 30,000 Jews, 44 synagogues, and there were Castilian, Aragonese, Toledan, Sicilian, Calabrian, Cordoban, Portuguese, Romanic and Ashkenaz communities.

ашкенатска општина. Евреите во новата средина, во Османската империја, не биле вклучени во тимарско-спахискиот систем, бидејќи главно биле населени во градовите и се занимавале со занаетчиство и трговија. Помал број од нив биле земјоделци – раја, врзани за земјата и за спахијата. Поголемиот дел биле бераја, т.е. лица кои не биле врзани за земјата и спахијата, туку имале слобода на движење.

Евреите, како и христијаните, биле подложени на разновидни давачки, поделени во три категории. По 1634 година од најбогатите семејства се земало по 48 драма сребро, од средната категорија по 12 драма сребро и од сиромашните по 6 драма сребро. Од цизieto (харачот) биле ослободени само

In the new environment – the Ottoman Empire – the Jews were not part of the timar-spahi system, as they mainly settled in towns and were engaged in the crafts and trade. A small number of them were farmers (raya) tied to their land and the spahis. The majority of them were be-raya, i.e. persons not tied to their land and the spahis, and had freedom of movement.

Just like the Christians, the Jews were obliged to pay various taxes divided into three categories. After 1634, the wealthiest families had to pay 48 drams of silver; the middle category paid 12 drams of silver and the poorer families had to contribute 6 drams. Exempted from the head tax (cizje) were only the principal rabbis (hahambashas), community priests (hazans), religious teachers (ha-hams), community administrators

*Евреи од Солун
Jews from Salonika*

главните рабини (хахам башиите), општинските свештеници (хазаните), верските учители (хахамите), општинските управници (милет чаушите) и други лица со привилегии добиени со султански ферман (Битолски сицил бр. 45, л.52)

Високите даноци што ги плаќале Евреите биле причина за одбегнување на нивното плаќање, при што султанот издавал посебни фермани за да гореша тоа прашање, таков е ферманот на султанот Ахмед III од 1709 година.

И покрај толерантниот однос на Османската држава спрема Евреите, сепак и во оваа Империја за нив имало одредени ограничувања од различна природа. На пример, султанот Мурат III со декрет од 1595 год им забранил на Евреите да носат свилена идруга поквалитетна облека или скапоцен накит. Потоа, великиот везир Далтабан – паша, со наредба од 1702 година, им забранил на Евреите да носат жолти обувки и калпаци со црвена боја, како и предмети везени со срма. Истата наредба била обновена во 1757 година; дури со Ѓулханскиот хатишериф (3.11.1839) на Евреите им се дозволило да сведочат, биле укинати конфискациите, им биле признати истите граѓански права како и на Турците. Со Хатихумајунот од 1856 година биле потврдени сите стари привилегии и граѓански права на Евреите, од што имале полза побогатите припадници на овој народ. Евреите од Македонија ретко оделе во ајдути, но поимотните од нив често биле напаѓани од ајдутите (Битолски сицил бр.20, л.21 или бр.20 л.9 и 10).

Во градовите на Македонија каде што живееле Евреи, постоеле верски општини во кои тие биле организирани и слободно ја вршеле вероисповедта, обичаите, стопанскиот живот и сл. Во општините, особено во поголемите, како онаа во Солун, постоеле

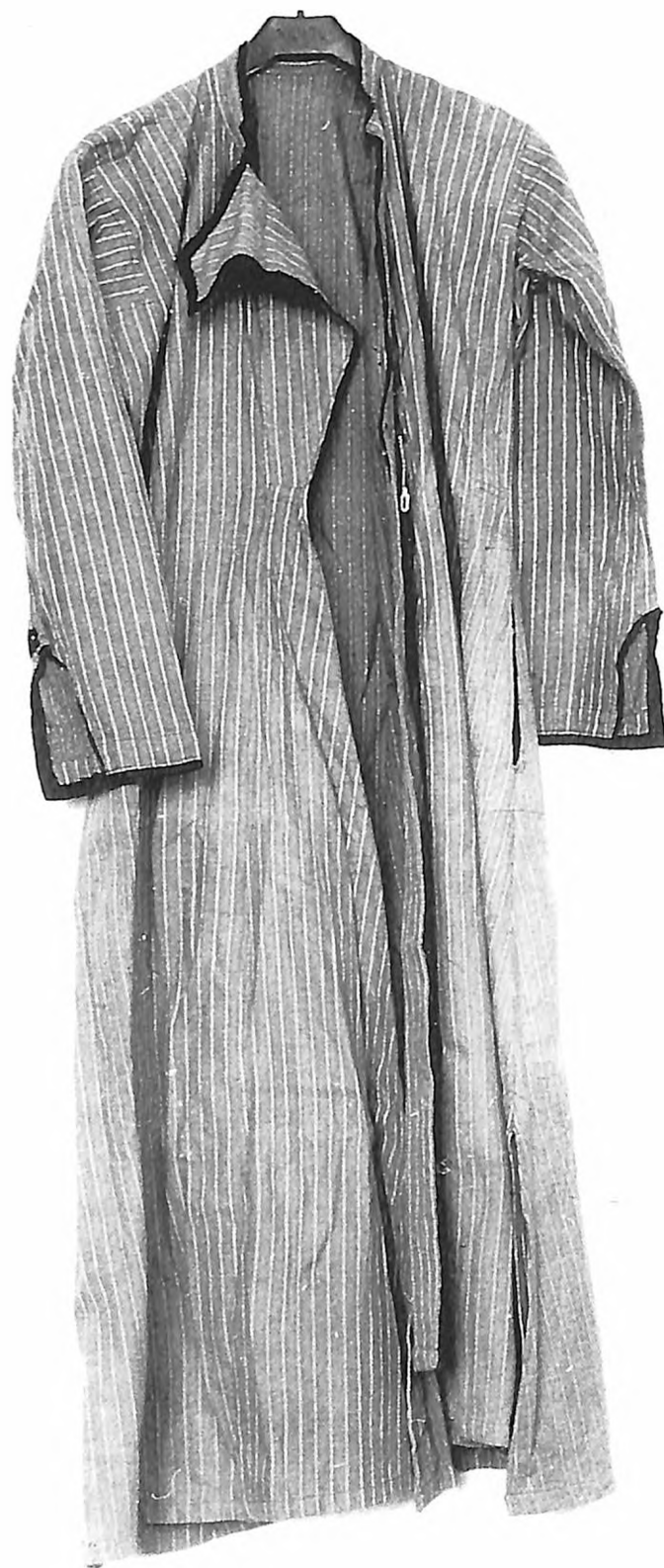
(millet chavushes) and other persons enjoying privileges granted by a Sultan's firman (Bitola Records, No. 45, Sheet 52).

The high taxes imposed on the Jews led to evasion of payment. The Sultans issued special firmans in order to resolve this question, such as the Firman of Sultan Ahmed III of 1709.

Despite the tolerant attitude of the Ottoman Empire towards the Jews, there were restrictions of a different nature. For example, Sultan Murad III, by his Decree of 1595, banned the wearing of silk and other high-quality apparel or jewelry by Jews. Later, the Great Vizier Daltaban-Pasha, by his order of 1702, forbade the Jews to wear yellow shoes and red calpacs as well as objects embroidered with sterling silver. The order was renewed in 1757. It was not until the Giilhane Hattiserif (November 3, 1839) that the Jews were permitted to testify, confiscations were discontinued and they were granted the same civil rights as the Turks. The 1856 Hattihumayun confirmed the original privileges and civil rights of the Jews, which concerned and aided the wealthier members of this people.

The Jews from Macedonia rarely became ajduks (outlaws fighting against the Turkish regime), but the wealthier among them were often attacked by ajduks (Bitola Records, No. 20, Sheet 21, or No. 20, Sheets 9 and 10).

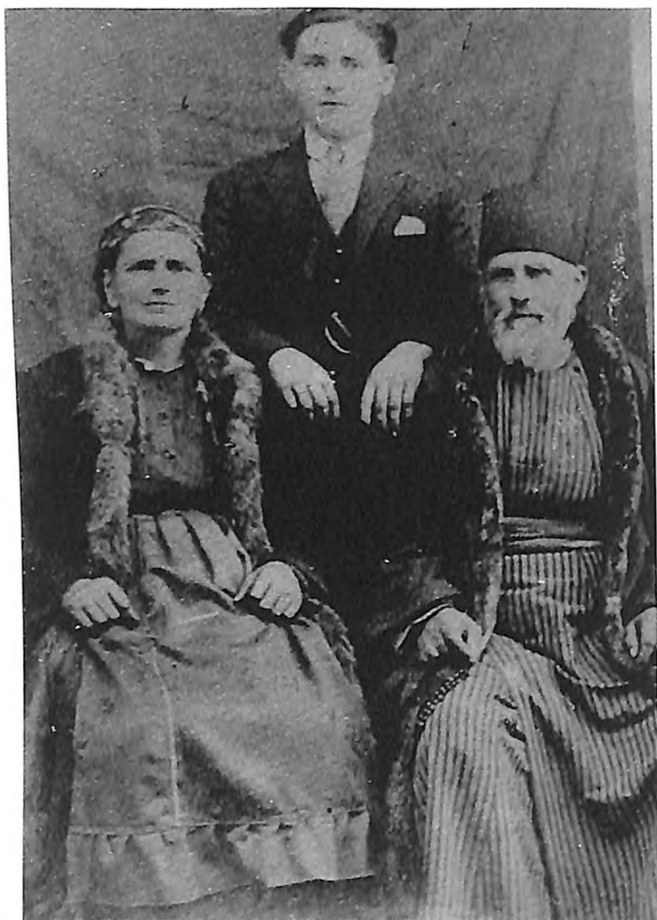
In Macedonian towns where Jews lived they were organized into religious communities where they could freely practice their religious rites, customs, crafts, etc. In many communities, especially in the bigger ones such as that in Salonika, there were councils for religious and spiritual questions as well as civilian and secular questions. The rabbis were given the right to administrate, establish their own courts, collect state taxes from the Jews and transfer them to the state treasury. The Jews in this region continued to profess their faith freely and their

АНТЕРИЈА (секојдневна машка облека), XIX век, Битола
ANTERIA (everyday male dress), 19th century, Bitola

ФУСТАН, свила, срма, втора половина на XII век
DRESS, silk with sterling silver, second half of the 19th century

Евреји од Битола, крај на XIX век
 Jews from Bitola, late 19th century

совети за верски и духовни прашања и за граѓански и лаички прашања. Рабините добиле право да управуваат, да создаваат сопствени судови, да ги собираат државните даноци од Евреите и да ги внесуваат во државната благајна.

Евреите на овие територии продолжиле слободно да ја исповедаат својата вера, а начинот на облекување зависел од местото од каде што дошле (сефардски, ашкенатски, ориентален). Но тие исто така се прилагодувале кон начинот на облекување на месното население. Основни занимања на Евреите низ вековите биле: трговијата, занаетчиството, банкарството, индустријата и друго. Многубројни се семејствата што се

Насловна страница на книгата „Шеелот Утешувот“ (Прашања и одговори), печатена во Солун, автор Јосеф Бен Леви, роден 1502 во Битола, живеел во Солун

Cover of the book "She'elot u-Tshuvot" (Questions and Answers), printed in Salonika, its author being Josef Ben Levi, born in 1502 in Bitola, living in Salonika

manner of dress depended on the places from which they came (Sephardic, Ash-kenazic, Oriental) and was also adapted to that of the local population.

The principal professions of the Jews over the centuries included trade, crafts, banking and industry. There were a large number of families

занимавале со трговија (Ферман од 1635г. со кој на Евреинот Истриде му се потврдува правото да биде трговски застапник на странски трговци) и занаетчиство (Документ од 1641 г. за постоењето во Дихово вамалница со десетина работници, сопственост на Мануело). До средината на XIX век во Македонија доминирале еврејските и грчките трговци. Но во втората половина на XIX век трговијата се повеќе ја преземала македонската национална буржоазија. Од средината на XIX век, Евреите први во Македонија започнале да основаат индустриски претпријатија (пиварницата „Олимнос“, сопственост на браќата Алатини, Саул Модiano и Фернандес Мизрахи од Солун, предилницата за памук на Торес Модiano и компанија, туланите „Фратели“, „Алатини“ и „Шрано“, водениците на пареа на Дарблеј младиот и Алатини и компанија и други). Одделни Евреи вршеле значајни функции во општествениот живот (Ациман-ефенди, главен инспектор во Битола, крај на XIX век, Бенцион – ефенди, директор на поштата во Битола и сл.)

Евреите во периодот на Османлиите бележат значаен културен напредок, при што ја збогатувале културата на Македонија. Позначајно мешање на одделни културни влијанија на тлото на Македонија настанува по доселувањето на сефардските и други Евреи, а Солун станува духовен центар на балканските Евреи. Карактеристично за нивното културно творештво е тоа што во првите децении, по доселувањето во новата средина, нивните дела се исклучително квалитетни и значајни, а во наредните децении постепено доаѓа до стагнација во културата, така што во XIX век нема некој позначаен пример од културното творештво. Во XVI и XVII век истакнати интелектуалци биле: Дон Јуда Бенвениста, кој основал голема библиотека во Солун и солунска талмудска академија, Шамуел

engaged in trade (a 1635 firman confirms the authorization of Isatride, a Jew, as a commercial representative of foreign merchants) and crafts (a 1641 document confirms the existence of a rolling mill which employed about ten workers in Dihovo, owned by Manuelo). Jewish and Greek merchants were dominant in Macedonia by the middle of the 19th century. Yet towards the second half of the 19th century trade gradually started entering the hands of the Macedonian national bourgeoisie. From the mid-19th century onwards, the Jews were the first in Macedonia to establish industrial companies (the 'Olymnos' brewery, owned by the Allatini brothers, Saul Modiano and Fernandez Mizrahi from Salonika, the cotton spinning mill of Torres Modiano & Co., the 'Fratelli', 'Allatini' and 'Charnaud' brickworks, the steam mills of Darblay Jr., Allatini & Co., etc). Certain Jews held important public posts (Adziman effendi, Chief Inspector in Bitola, late 19th century, Bencion effendi, Manager of the Bitola Post Office, etc.)

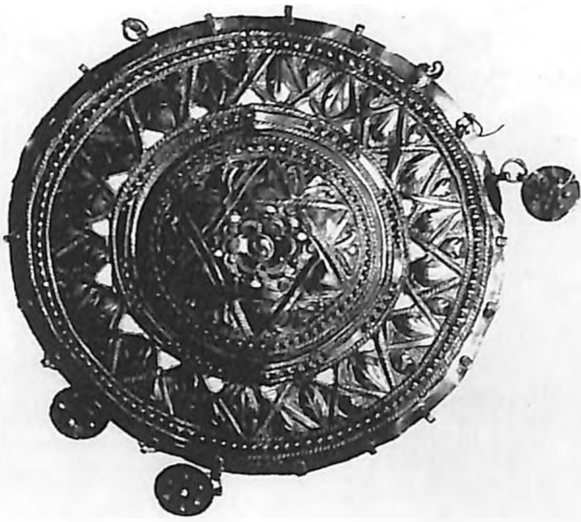
During the Ottoman period, the Jews made significant progress in the cultural field, enriching the culture of Macedonia. A rather significant intermingling of the different cultural influences on the Macedonian territory took place after the settlement of the Sephardic and other Jews, and Salonika became the spiritual centre of the Balkan Jews. A characteristic feature of their cultural output was that in the first decades after their arrival in the new environment, their works were of exceptional quality and importance, while in the following decades there was a gradual slowing down process, so that in the 19th century we cannot find any significant examples in the field of culture. Of the prominent intellectuals in the 16th and 17th centuries we can mention the following: Don Juda Benvenista, who founded a large library and a Talmudist Academy, both in Salonika; Shamuël Abrahavanel, who became Minister of Finance in the Kingdom of Naples; Diego Perez, also known as Shelomo Molho, a former Portuguese no-

ФУСТАН, кадифе, златовез, крај на XIX век
DRESS, velvet with gold thread embroidery, late 19th century

КАФТАН (женско сако), сатен, крзно, XIX-XX век
CAFTAN (woman's jacket), satin and fur, 19th-20th century

ТЕПЕЛУК (украш за глава), сребро, XIX век
 TERELUK (head ornament), silver, 19th century

ПРИВРЗОК, сребро, XX век
 PENDANT, silver, 20th century

Абраванел, кој станал министер за финансии во Неаполското кралство, Диего Перез, познат уште под името Шеломо Молхо, бивш португалски нотариус, во почетокот на XVI век се засолнил во Солун и Битола (тој ја проучувал тајната книга „Кабала“ кај Јосиф Тајтасак), Сабатај Цеви во средината на XVII век, кабалист, бил следбеник на Шеломо. Други позначајни Евреи од областа на културата се: Шамуел Бен Моше Калам, кој, во средината на XVI век, меѓудругото го напишал трудот „Мишпете Шемуел“, Јосеф Бен Леви, роден 1502 год во Битола, а живеел во Солун, негово дело е „Шеелот Утешувот“ (Прашања и одговори), Моше Бен Алмоѕино (1510 – 1580), писател, рабин во Солун, со делото „Регименто дела Виде“ од 1564 година, Шеломо Аврам Акоен-Моаршах, роден во Сер, рабин во Битола и Солун, со делото „Тешувот Моаршах“ (Одговор на Моаршах), Јеошуа Јосиф Хандали, роден

tary, who in the early 16th century found shelter in Salonika and Bitola (studying the mystical book 'Cabala' under Josif Tajtasak); and Sabatai Zvi in the mid-17th century, a cabalist and Shelomo's follower. Other more important Jews in the field of culture include: Shamuuel Ben Moshe Kalam, who towards the middle of the 16th century, among other things, wrote the work 'Mishpete Shemuuel'; Josef Ben Levi, born in 1502 in Bitola, who lived in Salonika and wrote 'She'elot u-Tshuvot' (Questions and Answers); Moshe Ben Almosnino (1510-1580), writer; rabbi in Salonika, who in 1564 wrote 'Regimiento de la Vide'; Shelomo Avram Acoen-Moarshah, born in Seres, rabbi in Bitola and Salonika, who wrote 'Teshuvot Moarshah' (Moarshah's Answers); Jeoshua Josif Handali, born in Skopje and educated in Salonika, who wrote 'Shnei Meorot ha-Gdolim' (Two Great Illuminations) in the early 18th century; Chaim Moshe Ben Shelomo Amario, rabbi in Salonika,

во Скопје, а се школувал во Солун, со делото „Шене Меорот Хагуедолин“ (Две големи светила), од почетокот на XVIII век, Хаим Моше Бен Шелома Амарио, рабин во Солун, најзначајно дело му е „Давар Моше“ (Зборовите на Моше) и други. По 1873 година во Македонија почнале да се основаат модерни еврејски училишта, кои биле самостојни или во составот на Алијансата. Месни секции на „Алианс Израелит Универсел“ со седиште во Париз постоеле во повеќе градови, како во Солун во Битола и во други места.

Кон крајот на XIX и почетокот на XX век во Македонија се разгорела борбата за национално и социјално ослободување. Иако во одделни региони Евреите по својата бројност и по позициите во стопанството претставувале значаен дел од населението на Македонија, сепак тие не зеле масовно учество во политичките борби на македонскиот народ. Но, дел од Евреите работници, занаетчи и трговци активно учествувале во движењето или го помагале. Од позначајните треба да се наведат следниве: Аврам Мазну, сопственик на хотелот „Сплендид-палас“ во Солун, Давид Каички и Давид Качаки, сопственици на каици, пренесувале пушки „Гра“, револвери и муниција, Јаков Хаим од Солун, трговски комисионер, ги помагал комитите од леринско, Рафаел Камхи, Битолчанец, роден 1870 година, а умрел во Израел 1969 година, учествувал на Солунскиот конгрес на Организацијата во 1896 година, ги познавал и ги ценел Гоце Делчев, Даме Груев, Ѓорче Петров, активно учествувал во Илинденското востание (Битолско, Преспанско, Костурско), бил и во четата на Ѓорче Петров, револуционерен псевдоним му бил „Скендербег“, Санто Ароести, кој собирал парични средства и други.

Посебно место во историјата на политичките борби во Македонија зазема учеството на Евреите во работничкото и социјалистичкото

whose most important work was ‘Davar Moshe’ (The Words of Moses), etc. After 1873 modern Jewish schools began to appear in Macedonia, which were either independent or constituted part of h’Alliance Israelite Universelle, its seat being in Paris. There were local branches of the Alliance in several towns, including Salonika and Bitola.

Towards the end of the 19th and the beginning of the 20th centuries the struggle for national and social liberation of Macedonia gained in intensity. Although in some regions the Jews formed a significant part of the population of Macedonia according to their number and positions in the economy, they did not participate on a large scale in the political struggle of the Macedonian people. Yet some of the Jewish workers, craftsmen and merchants took an active part in the movement or supported it. Of the more significant ones we should mention the following: Avram Maznu, owner of the Splendid Palace Hotel in Salonika; David Kaicki and David Kacacki, owners of boats, who transported ‘Gra’ rifles, revolvers and ammunition; Jakov Haim from Salonika, trading commissioner, who helped the komitadjis in the Lerin region; Rafael Kamhi from Bitola (born 1870, died Israel, 1969), who took part in the Salonika Congress of the Organization in 1896, knew and highly esteemed Goce Delcev, Dame Gruev and Gorce Petrov, and actively participated in the Ilinden Uprising (in the Bitola, Prespa and Kostur regions), he was also in Gorce Petrov’s detachment and his revolutionary pseudonym was Skenderbeg; Santo Aroesti, who raised money, etc.

The participation of the Jews in the workers’ and socialist movement has a special place in the history of political struggle in Macedonia. The ever greater number of industrial and crafts workers required special forms of organization. Leading these activities were the Salonika Jews, but the Jews from other places of Macedonia did not lag far behind. From 1903 to 1908, a

Хотел „Сплендид Палас“, Солун, сопственост на Аврам Мазну
The Splendid Palace Hotel, Salonika, owned by Avram Maznu

движење. Зголемениот број на индустриските и занаетчиските работници барал и нивно посебно организирање. Во тие активности воделе Евреите од Солун, но не заостанувале и од другите места на Македонија. Од 1903 до 1908 година, во Солун, Битола, Охрид Кукуш, Драма, Кавала и други места биле организирани повеќе штрајкови за подобрување на работните и животните услови на работниците. Солун станал социјалистичко жариште во Османското царство. Познати еврејски работнички активисти од овој период се: Аврам Бенарое, печатарски работник, Јосиф Нехама, директор на Еврејската алијанса во Солун, Самуш Саади, Алберто Даса, Авраам Хасон, Ардити, потоа Македонците: Васил Главинов и Димитар Влахов, Бугаринот Ангел Томов, Ерменецот Захарјан и други. Организациските

number of strikes aimed at improving the working and living conditions of the workers were organized in Salonika, Bitola, Ohrid, Kukus, Drama, Kavalla and other places. Salonika became the centre of the socialists in the Ottoman Empire. Some of the most prominent workers' activists of this period included Avram Benaroe, printer, Josif Nehama, Director of the Jewish Alliance in Salonika, Samus Saadi, Alberto Dasa, Avraam Hason, Arditi, the Macedonians Vasil Glavinov and Dimitar Vlahov, the Bulgarian Angel Tomov and the Armenian Zaharjan. The workers carried out their activities through the following organizations: the Jewish Workers' Club (1908), the Socialist Club (1909) and the Socialist Federation (1909). These organizations, among other things, organized protest rallies and May Day celebrations.

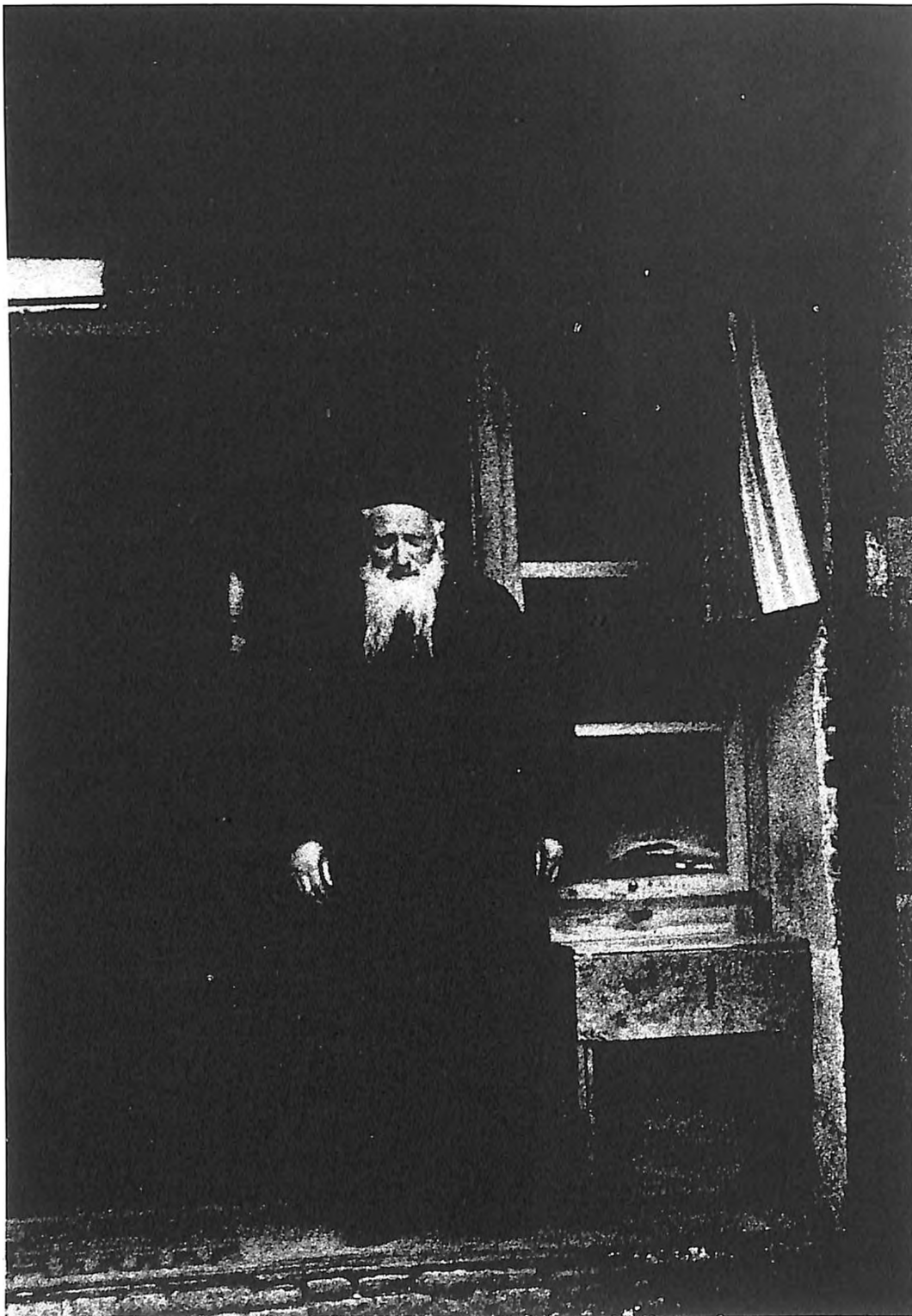
форми во кои дејствувале работниците биле: Еврејскиот работички клуб (1908г.), Социјалистичкиот клуб (1909г.), Федерацион социалист (1909г.). Овие организации, покрај другото, организирале протестни митинзи, прослави на Први мај и сл.

Нормалниот тек на живеењето на Евреите се нарушил со Балканските војни. Распарчувањето на Македонија од страна на Србија, Бугарија и Грција предизвикало намалување на пазарите и несигурност кај Евреите. Иако не веднаш, туку во наредните години, Евреите постепено се селеле во Америка, Европа и Палестина. Социјалдемократските организации, меѓу кои и еврејската, со манифест ја осудија Балканската војна и бараа Македонија да биде во федерација со источните европски земји.

The normal life of the Jews was greatly disturbed by the Balkan Wars. Macedonia's partition by Serbia, Bulgaria and Greece brought about a diminishing of the market and the growth of insecurity among the Jews. Not immediately, but in the course of the subsequent years, the Jews gradually moved to America, Europe and Palestine. The social democratic organizations, including that of the Jews, condemned the Balkan Wars in manifestoes and demanded that Macedonia be constituted as member of a federation of East-European countries.

Претставници на еврејски организации од Белград на чело со рабинот Исак Алкалај, Битола, 1913
Representatives of Jewish organizations from Belgrade headed by the Rabbi Isak Alkalaj, Bitola, 1913

Стариот Евреин поглавар на братството „Хевра надии“, кој се грижи на достоин начин да се погребат сиромашните и самците, Битола, 1913

A Jewish elder, Head of the Herva Nadish Brotherhood, who provided a decent funeral for the poor and the solitary, Bitola, 1913

3.

Првата светска војна доведе до нова, вештачка поделба на Македонија меѓу трите балкански држави (СХС односно Кралството Југославија, Грција и Бугарија). Македонскиот народ бил принуден да се бори за своите национални права. И по нарушената територијална целост на Македонија, Евреите од трите дела на Македонија продолжиле да живеат и да ја делат судбината на македонскиот народ. Тие биле економски ослабнати од војната, нивниот број се намалувал.

Но сепак, и покрај воспоставените вештачки граници, Евреите продолжиле да се занимаваат со сите стопански гранки со кои што се занимавале и порано: трговија, занаетчиство, индустрија, банкарство и др. Во Скопје и во другите градови на Македонија се оформил слој на еврејска трговска буржоазија која била стара, родена на оваа почва и тесно поврзана со месното население.

Во периодот меѓу двете светски војни, еврејските општини продолжиле да дејствуваат во новосоздадените услови. Во рамките на овие општини постоеле верски, културно-просветни, хуманитарни и спортски организации. Преку тие организации се одвивал целокупниот јавен и културен живот на Евреите од Македонија. Евреите одиграле голема улога со учеството во работничкото и социјалистичкото движење во Македонија. По Првата светска војна и по основањето на КПЈ, Евреите од Македонија,

The First World War led to a new, artificial division of Macedonia among three Balkan states (the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes, i.e. the Kingdom of Yugoslavia, Greece and Bulgaria). The Macedonian people was forced to fight for its national rights. Even after the territorial whole of Macedonia was shattered, the Jews of the three parts of Macedonia continued to live there and share the fate of the Macedonian people. Their economic situation was weakened by the war and their number constantly decreased.

Yet, in spite of the artificially imposed frontiers, the Jews continued to be active in all economic areas in which they were engaged in the past: trade, crafts, industry and banking. In Skopje and in some other Macedonian towns a Jewish commercial bourgeoisie began to take shape which was native, born in this land and had close ties with the local population.

In the period between the two world wars, the Jewish communities went on with their activities in the new circumstances. These communities included religious, cultural, educational, humanitarian and sporting organizations. The entire public and cultural life of the Jews from Macedonia was carried out through these organizations. The Jews played a major role in the workers' and socialist movement in Macedonia. Following the First World War and the establishment of the Communist Party of Yugoslavia (KPJ), the Jews, just like the Macedonians, accepted the ideas and slogans propagated by the KPJ.

Штип, група жени вработени во килимарницата, меѓу нив има и Еврејки, 1935/1936
Štip, a group of women employed in the carpet plant, some of whom are Jewish, 1935/1936

како и Македонците, ги прифатиле идеите и паролите пропагирани од КПЈ.

Во 1939 година владата на Цветковиќ–Мачек ги донела првите ограничувања, првите антиеврејски закони и го започнала прогонувањето на Евреите од предвоена Југославија, а тоа се однесувало и на Евреите од Македонија. Голем број на Евреи по донесувањето на овие закони и самите ја напуштиле земјата.

In 1939 the Cvetković-Maček government introduced the first restrictions, enforced the first anti Jewish laws and started the persecution of Jews in pre-war Yugoslavia, which also included the Jews of Macedonia. After the adoption of these laws, a large number of Jews left the country.

The harsh economic situation in the period following the Balkan Wars (1912-1913) considerably weakened the Jewish community in the Ae-

Тешката економска положба настаната во периодот по Балканските војни (1912-1913), прилично ја ослабнала еврејската заедница и во егејскиот дел на Македонија. Се намалил интензитетот на трговијата на север од Солун, особено по големиот пожар од август 1917 година, кога Евреите доживувале катастрофа, изгореле многу куќи и дуќани, 32 синагоги и многу молитвени домови, како и повеќе хуманитарни установи. Во овој период во Грција имало 110.000 Евреи или 2,2% од кои најголемиот број живеел во Солун. На двапати тие емигрирале од Солун и од другите градови на Егејска Македонија, особено во 1920 и 1922 година кога грчката политика вршела брза елинизација на овие простори. Но и покрај антисемитскиот призив на законите, Евреите сепак имале граѓански, верски и политички права, свои училишта, специјализирани болници, аптеки, домови за старци и за сиромашни

gean part of Macedonia, too. The rate of trade to the north of Salonika dropped sharply, especially after the great fire of August 1917, when the Jews experienced a disaster: a large number of houses and shops, 32 synagogues as well as many prayerhouses and humanitarian institutions were lost in the fire. At this time there were 110,000 Jews in Greece (2.2% of the population), most of whom lived in Salonika. Two great waves of emigration from Salonika and other towns of Aegean Macedonia ensued, in 1920 and 1922, after the Greek government started carrying out a swift Hellenization of this territory. Yet despite the anti-Semitic undertones of the laws, the Jews enjoyed civil, religious and political rights, had their own schools, specialized hospitals, pharmacies, houses for old people and poor children, Zionist clubs, etc. There were also active Jewish sporting and humanitarian associations, and the Jewish theatre life in Salonika and Kavalla was of a high quality.

Скопје, улица во Еврејско маало
 Skopje, a street in the Jewish quarter

Членови на семејството Конфорти со група младици на излет во околината на Скопје, 17.03.1934
 Members of the Konforti family with a group of young girls at an outing in the vicinity of Skopje, March 17, 1934

Битолскиот рабин Аврам Романо со хахамите, 1931
 The Bitola Rabbi Avram Romano with the hahams, 1931

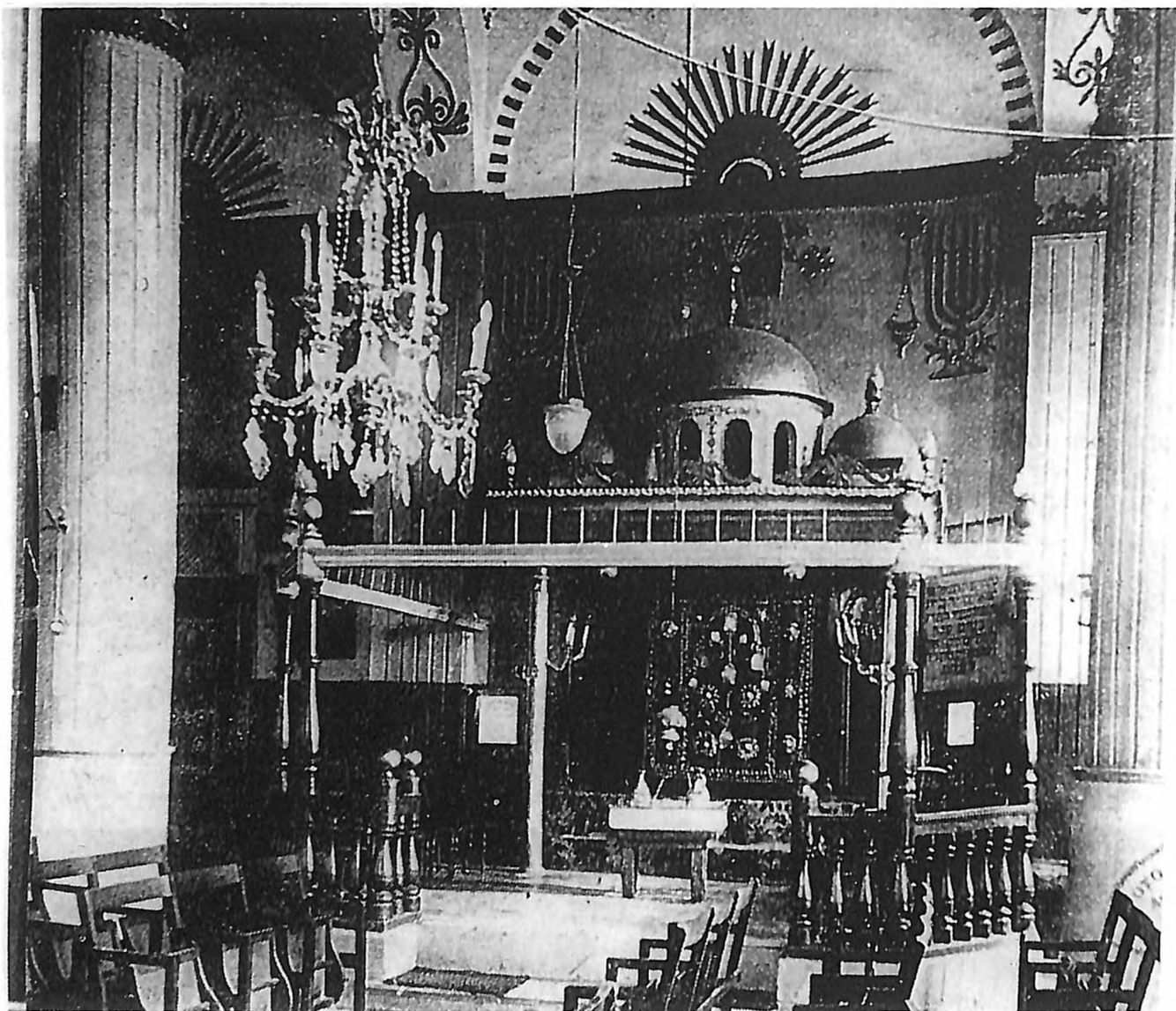
деца, ционистички клубови и друго. Исто така дејствувале разни еврејски спортски и хуманитарни друштва, а во Солун и Кавала имало развиен еврејски театарски живот.

Бројот на Евреите од Пиринска Македонија не е точно познат, но нивната положба во овој период е слична со положбата на Евреите во другите делови на Македонија, одвреме навреме проследена со антисемитски пројави на бугарската буржоазија и дворот. Но овој антисемитизам не наоѓа потпора меѓу македонскиот народ во Пиринска Македонија, а тоа ќе ги спаси Евреите од овој дел од нивно депортирање.

The precise number of Jews in Pirin Macedonia is unknown, but their situation in this period was similar to the situation of Jews in the other parts of Macedonia. From time to time, however, anti-Semitic actions were taken by the Bulgarian bourgeoisie and court. Yet this anti-Semitism was not supported by the Macedonian people in Pirin Macedonia and this is what saved the Jews of this region from deportation.

Семејството Мизрахи од Скопје, 1924
The Mizrahi family from Skopje, 1924

*Синагогата „Арагон“, Битола, урната во Втората светска војна
The Aragon Synagogue, Bitola, torn down in the Second World War*

4.

Страдањата на еврејскиот народ во текот на Втората светска војна се дел од оние мрачни настани што човечкиот разум тешко може да ги прифати. Македонските Евреи беа меѓу првите жртви на таканареченото конечно решавање на еврејското прашање во неговата најгруба форма. Чудовишната Хитлерова замисла за масовно уништување на Евреите од Европа се појави на 20 јануари 1942 година на состанокот одржан со неговите најблиски соработници Химлер и Хајдрих на езерото Ванзе близу до Берлин. Оваа замисла која веднаш доби тежина на закон најде погоден терен и кај бугарската фашистичка власт под чија јурисдикција беа македонските Евреи.

На окупираните територии во 1941 година бугарското законодавство го донесе „Законот за заштита на нацијата“, а во 1942 година и други закони, прописи и мерки со кои се спроведувааше економското и политичкото ограничување на Евреите. Веќе на Седмото земско заседание на бугарското собрание од 28 јуни 1942 година, беше изгласан „Закон со кој му се наложува на Министерскиот совет да преземе мерки за уредување на еврејското прашање и на проблемите сврзани со него“.

Физичкото уништување на македонските Евреи започна на 11 март 1943 година, фатален датум за сите 7215 Евреи од Скопје, Битола и Штип кои беа собрани во „Привремениот концентрационен логор“ во Монополот во Скопје. Во три часот наутро тој ден, градовите Скопје, Битола и Штип беа

The suffering of the Jewish people during the Second World War is one of those dark events which are difficult for human reason to grasp. The Macedonian Jews were among the first victims of the so-called 'final solution' of the Jewish question. Hitler's monstrous plan for the mass destruction of the Jews in Europe was expounded on January 20, 1942, at the meeting held with his closest associates Himmler and Heidrich at Lake Wannsee near Berlin. This plan, which was immediately given the force of law, found fruitful ground among the Bulgarian fascist authorities under whose jurisdiction were also the Macedonian Jews.

The Bulgarian legislature passed the Nation Protection Law, which concerned the occupied territories, and in 1942 it also adopted other laws, regulations and measures introducing economic and political restrictions for the Jews. As early as the seventh general session of the Bulgarian Assembly of June 28, 1942, a law was passed "which obliged the Ministerial Council to take measures for the solution of the Jewish question and the problems in this respect".

The physical destruction of the Macedonian Jews began on March 11, 1943, a fatal date for all the 7,215 Jews from Skopje, Bitola and Slip who were interned in the 'Temporary Concentration Camp' at the Skopje Tobacco Monopoly. At three o'clock in the morning of that day, the towns of Skopje, Bitola and Stip were blocked and the Jewish settlements surrounded by Bulgarian troops and police. Several armed

блокирани, а еврејските населби опколени со бугарска војска и полиција. Од куќа до куќа одеа по неколку вооружени полицајци, агенти и војници. На најгруб можен начин ги стануваа од креветите жените и децата, болните ги товариа во камиони или во шпедитерски коли. Полицајците викаа по нив да си ги земат сите скапоцености и пари, зашто ќе им требаат и дека ќе ги носат во Бугарија. Во „Привремениот концентрационен логор“ во Скопје Евреите беа изложени на разни насилства, им беше одземено се, четири дена немаа добиено никаква храна и вода за пиење, лекови, односно беа без најелементарните хигиенски потреби.

policemen, agents and soldiers went from one house to another. In the cruellest possible way they awakened women and children from their beds and put the sick into lorries or freight vans. The policemen shouted at everyone to take all their jewelry and money with them because they would allegedly be needing them as they would be sent to Bulgaria. In the Skopje 'Temporary Concentration Camp' they were subjected to various acts of violence and deprived of all their possessions; for four days they were not given any food, drinking water or medicines, and they could not satisfy even their most elementary hygienic needs.

Собрани Евреи во привремениот логор во Монополот, Скопје, март 1943
Jews interned at the Tobacco Monopoly temporary camp, Skopje, March 1943

Депортирање на Евреите, март 1943
The deportation of the Jews, March 1943

Од страна на германската и бугарската власт, депортирањето на Евреите од Македонија беше организирано во три етапи: Првиот транспорт со скопски Евреи тргна на 22 март и стигна во Треблинка на 28 март 1943 година во 7 часот и е предаден на командантот на логорот. Вториот транспорт тргна на 25 март со дел од скопските, сите штипски и група битолски Евреи. Тој пристигна во Треблинка на 31 март 1943 година во 18 и 30 часот. Истоварени се дваесет вагони, а на 1 април во 6 и 30 часот растоварени се другите вагони. Третиот транспорт тргна на 29 март со околу 2500 лица. Стигна на крајната цел Треблинка на 5 април 1943 година во 7 часот и од 9 до 11 часот е растоварен.

The deportation of the Jews from Macedonia by the German and Bulgarian authorities was organized in three stages. The first transport, consisting of Skopje Jews, departed on March 22 and arrived in Treblinka on March 28, 1943, at 7 a.m., where they were handed over to the camp commander. The second transport departed on March 25 and consisted of part of the Skopje Jews, all the Jews from Štip and a group of Bitola Jews. It arrived in Treblinka on March 31, 1943 at 6:30 p.m. Twenty cars were unloaded immediately and the rest of the cars were unloaded on April 1 at 6:30 a.m. The third transport started its journey on March 29 with about 2,500 people. It reached its final destination, Treblinka, on April 5, 1943 at 7 a.m. and

Истата судбина ги снајде и Евреите од Егејскиот дел на Македонија.

Никој не се врати од Треблинка, во плинските комори на овој логор исчезнаа сите македонски Евреи. Така во безумието на војната исчезна голема група на македонски Сефарди, кои повеќе од четири века силно влијаеја врз стопанскиот и културниот живот на Македонија.

Уште во времето на германската и бугарската фашистичка окупација еврејската младина јасно се определи за борба против фашизмот во која гледаше единствен излез. Заземајќи воени и политички функции во партизанските одреди, баталјони, бригади и дивизии Евреите се бореа заедно со Македонците и другите припадници на народите на овие простори за конечно ослободување на Македонија.

Трагичните настани од Втората светска војна и уништувањето на Евреите, стравотните во логорите на смртта, пљачкањето и уништувањето на културните и материјалните добра и другите бројни злочини ќе останат како опомена на човештвото да не се повтори безумието на едно време.

was unloaded from 9 to 11 a.m. The same destiny awaited the Jews from the Aegean part of Macedonia.

No one returned from Treblinka. All Macedonian Jews were murdered in the gas chambers of this camp. Thus in the madness of the war a large group of Macedonian Sephardim disappeared, who for more than four centuries had strongly influenced the economic and cultural life of Macedonia.

As early as the time of the German and Bulgarian fascist occupation, the Jewish young people were clearly resolved on their struggle against fascism, which they saw as the only answer. Occupying military and political positions in the partisan detachments, battalions and divisions, the Jews fought together with the Macedonians and other nationalities in these territories for the final liberation of Macedonia.

The tragic events of the Second World War and the mass destruction of the Jews, the horrors in the death camps, the spoliation and devastation of cultural and material goods and all other innumerable crimes will remain as a warning to humanity not to repeat the madness of this time.

УРНА од логорот Треблинка
URN from the camp of Treblinka

Полагање венец пред споменикот на еврејските жртви од фашизмот, Скопје, 1993
Layin of wreaths before the Memorial of the Jewish Victims of Fascism, Skopje, 1993

Група Евреи пред зградата на Еврејската општина, Скопје
A group of Jews in front of the Jewish Community building, Skopje

5.

Веднаш по Втората светска војна во вардарскиот дел на Македонија се вратија мал број Евреи, околу 200, кои се спасија од ликвидација. Еврејската општина од Скопје е прва во поранешна Југославија која ја обнови својата работа. Во овој дел на Македонија по ослободувањето имаше вкупно 650 Евреи. По катастрофалниот земјотрес во Скопје од 26.7.1963 година настапи бран на иселување во Израел. Денес скопската општина е малубројна и има вкупно 84 членови.

Во Егејскиот дел на Македонија по Втората светска војна главно се вратија оние Евреи што биле засолнети во странство, на островите во Грција, или во италијанската окупациона зона. Во Солун се вратија околу 2000 Евреи.

Immediately after the Second World War, a small number of Jews who escaped death, about 200 of them, returned to the Vardar part of Macedonia. The Skopje Jewish community was the first in the former Yugoslavia to resume its activity. After the liberation, there were 650 Jews living in this part of Macedonia. Following the disastrous Skopje earthquake of July 26, 1963, a wave of migration to Israel ensued. The Skopje community today has only a small number of members, 84.

As far as the Aegean part of Macedonia is concerned, the Jews who returned there after the Second World War were mainly those who had found shelter abroad, on the Greek islands or in the Italian occupation zone. About 2,000 Jews returned to Salonika.

*На корицата:
Двајца Евреи, Битола, 1913*

*Cover:
Two Jews, Bitola, 1913*

Изложба
Евреите во Македонија

Организација
Музеј на град Скопје
Музеи на Македонија

Одговорни уредници
д-а Клите Коробар
Д-р Викторија Соколовска

Рецензенти
Д-р Вера Вангели
Мориц Романо

Концепција за изложбата
и текстови во каталогот

Д-р Крсте Богоески
Костадинка Васкова
Софка Јанчова
Марица Јовановска

Стручен соработник
Дијана Поповска

Ликовна поставка,
дизајн на каталогот и поканата

Фросина Зафировска, д-а

Изработка на фотографии
Станимир Неделковски
Дарко Башоски

Мапи
Марија Куцуловска, д-а

Лектор
Тронда Пејовиќ

Превод на англиски
Филип Корженски

Реализација
Никола Кекеновски
Душко Николовски
Севастија Костенчева
Љубиша Кушевски
Стручен оддел на
Музејот на град Скопје

Exhibition
The Jews in Macedonia

Organizers:
Museum of the City of Skopje
Museum of Macedonia

Editors-in-Chief:
Klime Korobar
Viktonja Sokolovska, Ph.D.

Reviewers:
Vera Vangeli, PKD.
Moric Romano

Exhibition Concept and
Text of Catalogue:

Krste Bogoeski, Ph.D.
Kostadinka Vaskova
Sofka Jantova
Marica Jovanovska

Project Associate:
Daniela Popovska

Exhibition Layout and
Catalogue Design:
Frosina Zafirovska

Preparation of Photographs:
Stanimir Nedelkovski
Darko Bašoski

Maps:
Marija Kuculovska

Translated into English by
Filip Korzenski

Language Editor
David Bowen

Produced by
Nikola Kekenovski
Dusko Nikolovski
Sevastija KostenSeva
Ljubisa Kusevski
and
a Special Team of the Museum
of the City of Skopje

